

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МЕТАФОРИЧНОГО ПОЛЯ AIR/ПОВІТРЯ В ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ДЖ. Г. БАЙРОНА ТА ЇХНІХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Чендей Н. В.

ДВНЗ „Ужгородський національний університет”

Оскільки завданням будь-якого типологічного дослідження є виявлення будови мовних систем і встановлення закономірностей структур порівнюваних мов [5, с. 181], зіставно-типологічне вивчення метафоричних концептів ставить своєю метою всебічне дослідження їхньої системно-структурної організації, встановлення типів зв'язків між ними, а також ієрархічного порядку розташування метафоричних концептів у межах метафоричних полів в англійській та українській мовах. Пропонований підхід до комплексного аналізу метафор стихій в зіставному аспекті уможливорює встановлення не тільки особливостей представлення базових метафор в неспоріднених мовах, але й визначення специфіки метафоризації, зумовленої національно-культурною традицією відповідної мовної спільноти, що відображають переосмислені метафори.

Метою цієї статті є визначення функціонального потенціалу метафоричних концептів на позначення повітряної стихії в оригінальних поетичних текстах Дж. Г. Байрона та їхніх українських перекладах.

Для визначення функціонально-семантичного потенціалу метафор стихій в англійських та українських поетичних текстах нами розроблена спеціальна методика, яка дала змогу органічно поєднати концептуальний, семантичний, контекстуально-інтерпретаційний та зіставно-типологічний методи дослідження метафоричних концептів: з одного боку, вивчалися особливості метафоричної концептуалізації стихій в межах окремо взятої мови, а з іншого, – проводився зіставно-типологічний аналіз семантичної композиції та функціональних характеристик переосмислених метафоричних концептів в англійських та українських текстах з метою виявлення їхніх спільних і відмінних ознак.

Функціональний потенціал метафор стихій полягає у їхній потенційній здатності переосмислюватися в яскраво нові образи, що засвідчують своєрідність структуризації (осмислення) світу носіями різних мов. Так, у процесі художнього пізнання світу базові метафоричні концепти (далі – БМК) зазнають змін, в основі яких лежать когнітивні механізми поетичного переосмислення (О. П. Воробйова, G. Lakoff, M. Turner). Реконструкцію переосмислених метафоричних концептів (далі – ПМК), за В. Г. Ніконовою, забезпечують лінгвокогнітивні механізми *розширення* (*extension*), *звуження* (*restriction*), *покращання* (*amelioration*), *погіршення* (*degradation*), *перегляд* (*questioning*) та *поєднання* (*combination*) концептуального змісту концепту-кореляту БМК. Зіставний аналіз способів творення ПМК в англійських поетичних текстах засвідчує домінування механізмів

розширення, погіршення й перегляду змісту БМК. При цьому для українських текстів характерним способом структурування переосмислених метафор є розширення, звуження (конкретизація) і покращання.

Функціональний потенціал метафоричного поля *AIR/ПОВІТРЯ* в англійських та українських текстах полягає в актуалізації метафоричних концептів, спрямованих на експлікацію живого начала повітряної стихії. В українських текстах досліджуване поле представлено дещо ширше завдяки функціонуванню переосмислених метафор, згрупованих навколо концепту БУРЯ, що в англійських текстах виступає складовою метафоричної мережі *SKY*. Суттєва відмінність між зіставляваними мовами проявляється у процесі метафоричної концептуалізації НЕБА (*SKY*), яке у британській мовній картині світу є метонімічною заміною Бога, а в уявленні українців НЕБО – лише його вмістилище, своєрідний храм Бога, недоступний людині.

Метафорична концептуалізація ВІТРУ (*GALE*) виразніше ілюструє функціональні й семантичні властивості повітряної стихії. Так, в англійських поетичних текстах авторське переосмислення ґрунтується на вживанні механізму погіршення концептуального змісту концепту-кореляту базової метафори *GALE IS A LIVING BEING*, результатом якого є утворення метафоричного концепту *GALE IS A FIERCE BEING*. Тим часом в українських текстах переосмислена метафора утворюється завдяки розширенню базової схеми, що уможливорює реконструкцію фольклорної метафори ВІТЕР Є ІСТОТА, ЩО СПИВАЄ КОЛИСКОВІ ПІСНІ.

Досліджуване метафоричне поле в англійських та українських поетичних текстах, представлено семантизацією двох метафоричних мереж *SKY/НЕБО* й *GALE/ВІТЕР*, формує важливий фрагмент авторської метафоричної КС. У процесі зіставно-типологічного аналізу виявилось, що метафоризація вітру (*GALE*) в англійських спрямована на зображення його руйнівного начала, тим часом персоніфікація повітряної стихії в українських текстах має на меті реалізувати метафору ВІТРУ в антропоморфному образі. Відмінними є також домінантні мережі цього метафоричного поля. Так, якщо в англомовних текстах *SKY* можна справедливо вважати центральною мережею, то в українських перекладах цю функцію бере на себе ВІТЕР. Крім того, в англійських текстах концепт *STORM* виступає компонентом метафоричних моделей мережі *SKY*, а в українських БУРЯ представлена зооморфними ПМК: БУРЯ Є ЖИВА ІСТОТА та БУРЯ Є ДИКИЙ ЗВІР.

Найпоширенішою моделлю метафоричної мережі *SKY/НЕБО* в оригіналі виступає переосмислена метафора *VENGEANCE IS A SKY*: “*And angry clouds are pouring fast The vengeance of the skies*” [6, с. 109] (метафорична трансформація значень здійснюється у межах парадигми „повітря” – „абстрактне поняття”). На перший погляд, генетивна метафорична конструкція “*the vengeance of the skies*” пов’язана із зображенням поетичної картини негоди, проте в ній приховано глибший зміст, що виражає значення відплати неба з сильним емоційним ефектом. В українських текстах досліджуваній ПМК закладено в метафоричне порівняння: „Грізні хмари негоду ллють Як задавнену помсту неба ” [1, с. 51]. Образ дощу в

цьому випадку слугує своєрідним „інструментом” здійснення помсти, тим часом в англійських текстах він реалізується імпліцитно й на перший план не виступає. До того ж в українських текстах реконструюється зооморфний ПМК БУРЯ Є ЖИВА ІСТОТА: „*I гнівно хмари мчать учвал, I дишуть мстою бурі*” [там само, с. 58]. Так, якщо в оригіналі образ бурі формує асоціативне тло вірша, то в перекладах вона персоніфікується. Отже, помсту здійснює не небо за допомогою бурі, а сама буря. Інакше кажучи, в англійському поетичному тексті буря виступає „інструментом” покарання, а в українських – його безпосереднім виконавцем.

Стійка асоціація неба з вищим духовним началом лежить в основі метафоричного концепту SKY IS A GOD'S CONTAINER: “*God alone was to be seen in Heaven*” [6, с. 215]. Основою метафоричної трансформації значень в англійському тексті виступає субститутивне проектування, що пояснюється особливістю британської МКС, в якій небо – метонімічна заміна Бога. Натомість в українській традиції реконструюється ПМК НЕБО Є ШТУЧНА СПОРУДА: „*I неба голубе шатро синіло Take безхмарне й чисте було Самого бога видно в глибині*” [1, с. 111], в якій метафоричний концепт НЕБО Є ВМІСТИЛИЩЕ БОГА виступає допоміжним. Отже, для мовної картини світу українців характернішим є уявлення про небо як захищений простір, своєрідний храм Бога, недоступний людині, тоді як у британській небо уособлює Бога, є його синонімічною заміною.

В українських поетичних текстах реконструюється переосмислена метафора ХМАРИ Є ВОВНА, яка набуває особливого значення у метафоричному осмисленні світу: „*Сховає сонце вовна хмар В пухнастій глибині*” [2, с. 11]. Метафорична трансформація значень ґрунтується на залученні форми і властивостей, що уможлиблює проєкцію за напрямом „повітря” – „матеріал”. А тому хмари здаються не тільки „м’якими”, але й „опредметненими”, такими, які здатні „сховати сонце”.

Метафорична мережа GALE/WIND в українських текстах виступає домінуючою у метафоричному полі ПОВІТРЯ, про що свідчить вагома роль метафоричних моделей з концептом WIND у побудові метафоричної картини. Так, в українській традиції вітер не просто наділений голосом, а радше вмінням співати колискові пісні: „*Його чарівний звук лунає ...I зоряний прилиплий промінь на спині вітру засинає*” [2, с. 24]. Зображення вітру в антропоморфному образі „на спині вітру засинає” ґрунтується на розширенні БМК WIND Є ГОЛОС і допомагає авторці відтворити не тільки поетичну картину ночі, але й надати їй рис казковості, з якими вона асоціюється в уявленні українців.

Досліджувана мережа представлена в англійській поетичній традиції двома ПМК: GALE IS A DANGEROUS BEING та GALE IS A VOICE, які реалізуються в одному контексті: “*gale is fierce and high It rises hoarsely through the sky*” [6, с. 48]. Метафоричний образ вітру ґрунтується на залученні механізму погіршення концептуального змісту базової метафори GALE IS A LIVING BEING, що відображено в метафоричній номінації “*gale is fierce*”. Персоніфікація явища природи в англійського поета скоріше пов’язана зі змалюванням його небезпечного начала, аніж з експлікацією його позитивних характеристик.

Руйнівна іпостась ВІТРУ в українських текстах також реалізується, зокрема у предикативній метафоричній конструкції: „Зимний вітер нестримну лють Розбиває об скельні ребра” [2, с. 51], в якій атрибутивні словосполучення „зимний вітер” та „нестримна лють” визначають побудову метафоричного образу повітряної стихії. У цьому випадку динаміка повітряного потоку має негативну характеристику, оскільки визначає рух, що має нищівну природу.

Механізм перегляду визначає актуалізацію переосмисленої метафори за участю повітря, що будується на основі принципу його фітоморфізації: „І в сонному повітрі Вітри зів’яли” [1, с. 118]. Метафорична предикація „вітри зів’яли” виражає смисл спокою, нерухомості Всесвіту, що має чітко виражену негативну конотацію, оскільки асоціюється зі смертю.

Отже, функціональний потенціал метафоричного поля **AIR/ПОВІТРЯ** в англійських та українських поетичних текстах проявляється в реалізації відмінних переосмислених метафоричних концептів, семантичний аналіз яких засвідчує тенденцію до зображення динамічного руху повітряної стихії в англійській традиції та її зооморфізації й фітоморфізації в українській.

Література

1. Байрон Дж. Г. Лірика / Дж. Г. Байрон / Упор. і пер. з англ. Д. Паламарчук. – К.: Дніпро, 1982. – 150с.
2. Байрон Дж. Г. Твори / Дж. Г. Байрон / Пер. з англ. В. Богуславської. – К.: Дух і Літера, 2004. – 366с.
3. Воробйова О. П. Когнітивна поетика: здобутки і перспективи / О. П. Воробйова // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Ювілейний збірник „200-річчя Харківської мовознавчої школи”. – Харків: Константа, 2004. – № 635. – С. 18 – 22.
4. Ніконова В.Г. Трагедійна картина світу в поезиці Шекспіра: монографія / В.Г. Ніконова. – Дніпропетровськ: Вид-во ДУЕП, 2007. – 364с.
5. Фабіан М. П. Зовнішня структура етикетних полів української, англійської та угорської мов / М.П. Фабіан // Проблеми зіставної семантики: зб. наук. ст. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2007. – Вип. 8. – С. 46 – 52.
6. Byron G. Selections From Byron. Lyrical Verse / G. Byron. – Moscow: Progress Publishers, 1979. – 520 p.
7. Lacoff G., Turner M. More than cool reason: a field guide to poetic metaphor / G. Lacoff, M. Turner. – Chicago: University of Chicago Press, 1989. – 230 p.

Summary

The article deals with the comparative study of the metaphorical field “AIR” in Byron’s poetry and its Ukrainian translations. The author analyses structural, semantic and functional peculiarities of metaphorical concepts in non-related languages. The analysis done shows that regardless to the same amount of metaphorical networks both in Byron’s original and translated poetical texts, the components of metaphorical models differ due to national and cultural differences in representing figurative information.

УДК 811.111-342

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОИЗНЕСЕНИЯ ЗУБНЫХ АФФРИКАТ [θ] [ð] И СМЫЧНЫХ [t] [d]

Шарандаченко А.С.

Одесская Национальная Морская Академия

Основной целью данного исследования является изучение некоторых произносительных особенностей согласных в речи дикторов американского радио как носителей американского стандарта английского произношения.

Основным материалом исследования послужили образцы текстов политических новостей национального и местного радио. Всего было проанализировано 12 выпусков новостей. Общее время звучания 15 минут. Было исследовано 502 слова в речи дикторов национального и местного радио.

Американское произношение сегодня неоднородно. Варианты в американском произношении трактуются многими лингвистами с точки зрения региональных стандартов. Чтобы показать американские региональные различия в произношении, большинство лингвистов указывают на три типа произношения. Это, прежде всего, Север и Юг с наибольшей степенью расхождений между ними и Запад, где вариативность имеет довольно размытый характер.

Несмотря на существование региональных различий в произношении, многие лингвисты признают, что одной из наиболее существенных черт, характеризующих американское произношение, является процесс стирания региональных различий, а также процесс их выравнивания и генерализации. Специалисты указывают на высокую однородность произношения в АЕ [12]. Так, по данным Дж. Хартмана, произношение в АЕ примечательно однородно на территории 7770 тысяч квадратных километров, на которой проживает более 20 миллионов человек с разным языковым опытом. Чем дальше на запад, тем больше